

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Ірина Юріївна ТУР,

*<https://orcid.org/0000-0003-1630-7878>
i.tur@khai.edu*

Судово-економічна експертиза є однією з найважливіших процесуальних інститутів, націленим на отримання доказів межах кримінального провадження.

В останні роки судові та правоохоронні органи все більше призначають судово-економічні експертизи. При цьому переважна частина поставлених на вирішення державних судових експертів питань вимагає від експертів-економістів високопрофесійних спеціальних знань. Криміналізація різних сфер економічної діяльності також суттєво змінює структуру правопорушень у сфері економіки, є предметом розгляду правоохоронних органів та судів з необхідністю залучення фахівців, які володіють спеціальними знаннями в галузі економіки.

Таким чином, актуальність розв'язуваних завдань, специфічна складність у проведенні цього виду досліджень, затребуваність у проведенні судової судово-економічної експертизи становить величезний інтерес практикуючих експертів, незалежних експертів, держави та наукової громадськості сучасної України.

У положеннях ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України зазначено, що експертом у кримінальному провадженні є особа, яка має наукові, технічні або інші спеціальні знання, а також право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи та якій доручено дослідити об'єкти, явища й процеси, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, і дати висновок з питань, що виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [1].

Історія спеціальних знань розпочинається з появою перших типів держави та правових відносин, коли було започатковано і вперше порушено певні правила поведінки, звичаї й закони. Учинення протиправних дій зумовило потребу в спеціальних правилах і методах розкриття й розслідування злочинів, визначення злочинців. Відповідно, спеціальні знання формувалися в межах процесу, характерного для конкретного суспільства.

Безумовно, поява криміналістичних засобів, прийомів і методів пов'язана з відправленням правосуддя, слідчої, розшукової та експертної практики [2, с. 11].

Теоретичну категорію «спеціальні знання» розглядали ще в минулому столітті й розробляли такі відомі фахівці в галузі права, як: В. Арсен'єв, А. Вінберг, В. Гончаренко, М. Костицький, Г. Нагорний, Ю. Орлов, І. Петрухін, О. Ейсман та ін. Проте, до сьогодні вона привертає увагу багатьох науковців, оскільки є дуже актуальною.

Наприклад, М. Г. Щербаковський, розуміє під ними професійні навички, набуті обізнаною особою у процесі практичної діяльності в різних галузях науки, техніки й інших суспільно корисних сферах людської діяльності, які застосовують разом з науково-технічними засобами під час проведення експертизи. Змістом спеціальних знань є теоретично обґрунтовані й перевірені практикою положення і правила, що належать до будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва [3, с. 6]

Спеціалізацію обізнаних осіб у галузі економіки визначають за наявністю поглиблених знань і досвіду роботи з певними бухгалтерськими документами та програмним забезпеченням. У зв'язку з цим, залучаючи обізнаних осіб до участі у слідчих діях, призначаючи експертизу, слід враховувати предметну спеціалізацію експертів і фахівців.

Спеціальні економічні знання, що утворюють об'єктивну компетенцію фахівця, експерта під час виробництва економічних досліджень, суттєво збагачуються знаннями економічних наук. Наприклад, дослідження вартісного характеру дуже великі і залежать від поняття технічної складової досліджуваного об'єкта взагалі, об'єкта обліку, що перебуває на баланс підприємства.

Коло питань, які вирішує судово-економічна експертиза досить великий і привести його вичерпний перелік неможливо. Наприклад, вирішуючи питання щодо визначення матеріальної шкоди (збитків), експерт визначає лише економічну сторону шкоди, тобто розмір втрат, нанесених потерпілій особі, незалежно від підстав їх виникнення.

Якщо розглянути окремі напрями судово-економічної експертизи можна помітити, що орієнтовний перелік запитів, які вирішує бухгалтерська експертиза включає такі питання: чи підтверджується документально встановлена за актом інвентаризації нестача (надлишки) товарно-матеріальних цінностей (грошових коштів) на конкретному підприємстві; за який період документально підтверджується нестача, яку встановлено актом інвентаризації і хто зобов'язаний був забезпечити збереження товарно-матеріальних цінностей (грошових коштів) у цей період згідно з чинним законодавством; які порушення вимог нормативних актів, що регламентують ведення бухгалтерського обліку і контролю, могли сприяти виникненню матеріальних збитків (нестача, необґрунтоване списання матеріалів, сировини та готової продукції); чи підтверджуються документально висновки ревізії у частині, що стосується завищення обсягу і вартості виконаних робіт з урахуванням висновків технічних експертиз; чи підтверджується документально зазначене в акті податкової інспекції зниження об'єкта оподаткування і донарахування до сплати податків та обов'язкових платежів до бюджету; які порушення вимог нормативних актів, що регламентують ведення бухгалтерського та податкового обліку, призвели до несплати податків та обов'язкових платежів внаслідок заниження об'єктів оподаткування?

Головними завданнями дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій є встановлення: документально обґрунтованості, аналізу показників фінансового стану (платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості та ін.); документально обґрунтованості аналізу і структури майна та джерел його придбання; документальної

обґрунтованості стану та інтенсивності використання оборотних активів та джерел їх формування; документальної обґрунтованості аналізу джерел власних коштів та результатів фінансово-господарчої діяльності; документальної обґрунтованості аналізу реальності розрахунків з дебіторами і кредиторами; документальної обґрунтованості аналізу витрат і цін як чинників фінансової стабільності, беззбитковості; документальної обґрунтованості розрахунків при приватизації та оренді, відповідності до чинних методик оцінки вартості майна, що приватизується, і інші питання, пов'язані з приватизацією, банкрутством підприємств; документальної обґрунтованості розрахунків частки майна при виході учасника зі складу засновників; документальної обґрунтованості розрахунків втраченого заробітку (від несвоєчасної виплати компенсації заподіяної шкоди при втраті працездатності і в інших випадках); документальної обґрунтованості цільового витрачання бюджетних коштів; документальної обґрунтованості розрахунків втраченої вигоди.

Орієнтовний перелік питань, які вирішує фінансово-економічна експертиза: визначити основні економічні показники (ліквідності, платоспроможності та прибутковості) господарсько-фінансової діяльності підприємства; чи підтверджується документально внесок до статутного фонду підприємства в конкретній сумі та яка частка відповідно до статутних документів підлягає поверненню учаснику (учасникам), що вибули зі складу засновників; визначити розмір збитку від необґрунтованого заниження (несплати) орендної плати.

Головними завданнями дослідження документів фінансово-кредитних операцій є встановлення: документальної обґрунтованості оформлення банківських операцій з відкриття рахунків, руху грошових коштів на рахунках; документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку операцій з видачі, використання та погашення кредитів; відповідності чинному законодавству відображення фінансово-господарських операцій банків вимогам нормативних актів з ведення обліку і подання звітності; документальної обґрунтованості відображення фінансово-господарських операцій щодо нарахування та сплати банками податків та їх відповідність даним обліку та звітності, чинному законодавству; кола посадових осіб, на яких покладено обов'язок забезпечення дотримання вимог нормативно-правових актів з банківського обліку і контролю.

Орієнтовний перелік питань, які вирішує фінансово-кредитна експертиза: чи відповідає вимогам чинного законодавства документальне оформлення операцій з надання кредитів, з повноти нарахування та сплати відсотків за користування кредитами; чи підтверджується документально наявність майна у підприємства, що надано останнім в заставу за кредитною угодою; у якій сумі нанесені збитки банку в результаті необґрунтованої видачі, неповернення кредиту за кредитною угодою; чи підтверджується документально нецільове використання кредитних коштів за кредитною угодою; які допущені порушення вимог нормативних актів, що регулюють порядок видачі, погашення кредитів, їх обліку та контролю, хто з посадових осіб зобов'язаний був забезпечити виконання встановлених правил?

І відповіді на ці запитання завжди є складними, вимагаючи наявності поглиблених спеціальних знань.

Таким чином, більш широке застосування знань про економічні виміри, особливо у період розвитку ринкових відносин, на нашу думку, є необхідною основою розвитку та формування економічних експертиз із вирішенням вартісних експертних завдань.

Технічний та інноваційний прогрес передбачає використання нових галузей знань, зокрема економічних. За останні десять років вищі навчальні заклади пропонують все більш специфічні вузькі спеціальності економічної спрямованості із суміжними науками (технічними, математичними, комп'ютерно-технічними). Ускладнюються об'єкти економічного дослідження, у тому числі «комп'ютеризуються», підвищується їх кількість (багатооб'єктність), переважає специфічна багатоаспектність, міждисциплінарність. Тому з переходом на ринкову економіку класу судової економічної експертизи перебуває у стадії нового формування і заслуговує на особливо гостру і пильну увагу як зі сторони практиків, вчених у галузі судової експертизи, так і з боку державної влади, законодавця.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-172>.
2. Основи судової експертизи: навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта/авт.-уклад.: Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. Харків, 2016.
3. Щербаковський М. Г. Судова експертологія: навч. посіб. Харків, 2008.